

KARSAI KRISZTINA

Jogi taposóaknak a hamis áruk piacán¹

Egy ártalmatlannak tűnő bűncselekmény analízisekor feltárt jogalkalmazási és jogértelmezési anomáliák

Jelen tanulmány a fogyasztóvédelem és büntetőjog témakörében írt nagyobb lélegzetű munka előtanulmánya: a *Belügyi Szemle* hasábjain az áru hamis megjelölése bűncselekményének analízise során feltárt jelenségeket és – nem várt – jogi (jogalkalmazási) problémákat összegzem.

A bűncselekmény analízise a bűncselekményi tényállás részletes elemzését, a hazai jogirodalom ellentmondásainak feloldását (legalábbis erre irányuló kísérletet), a bűncselekmény miatt indult büntetőeljárások jellemzőinek az ítélkezési gyakorlaton² keresztül történő bemutatását jelenti.

E helyütt a teljes feldolgozásból – terjedelmi okok miatt – néhány válogatott problémakör bemutatására kerül sor, így az áru hamis megjelölése tényállásából az áru *összetéveszthetőségének* kérdése és ennek következményei az igazságügyi *szakértői* tevékenységre; a *versenytárs beleegyezése hiányának* dogmatikai kategorizálása; a *szándékosságot* érintően észlelt aggályos gyakorlat; valamint az elkövetési *érték* viszonylatában tetten érhető jogalkalmazói elhajlások és ennek következményei. Ezen kívül röviden összefoglalom a bűncselekmény *jogtárgyával* kapcsolatos eredményeket is.³

1 A tanulmány az OTKA K 72692 nyilvántartási számú kutatás („Fogyasztóvédelmi büntetőjog” 2008–2011) résztanulmánya. A kutatásban szereplő akták feldolgozása dr. Katona Tibor bírő (Szege-di Ítélőtábla) közreműködésével történt.

2 Az említett OTKA-kutatásban nyolc megye büntetőügyeinek aktáit dolgoztuk fel, amelyek a vizsgált „fogyasztóvédelmi” bűncselekmények miatt történt vádemeléssel kerültek bírői szakba. Az áru hamis megjelölése büntette tárgyában 150 megindult büntetőeljárást dolgoztunk fel: 12 végződött felmentéssel, kettő a büntetőeljárás megszüntetésével, a többiben büntetést szabott ki vagy intézkedést alkalmazott a bíróság.

3 A bűncselekményi analízis az itt nem említett további törvényi tényállási elemek mindegyikére nézve alapos vizsgálatot és az ezekkel kapcsolatos gyakorlat elemzését tartalmazza, kiterjed a szankció-kiszabások értékelésére, valamint kimutatja a szimbolikus fogyasztás társadalmi jelenségének befolyását a büntetőjogi jogtárgyakra. A kézirat megjelenés alatt áll az Acta Juridica et Politica Szeged Tomus Fasc. LXXIV. kötetében.

Az áru összetéveszthetősége

A hatályos magyar Btk. a 296. §-ban szabályozza az áru hamis megjelölésének büntetettét, e szerint három évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő, aki árut – a versenytárs hozzájárulása nélkül – olyan jellegzetes külsővel, csomagolással, megjelöléssel vagy elnevezéssel állít elő, amelyről a versenytárs, illetőleg annak jellegzetes tulajdonsággal bíró áruja ismerhető fel, vagy ilyen árut forgalomba hozatal céljából megszerez, tart, illetőleg forgalomba hoz.

A bűncselekmény elkövetési tárgya olyan áru, amely összetéveszthető a versenytárs árujával. Az *összetéveszthetőség* – álláspontom szerint – lehet abszolút (objektív) és relatív (szubjektív) is. Az abszolút tartalmú összetéveszthetőség azt jelentené, hogy a két entitás (eredeti és hamisítvány) fizikai és esztétikai jellemzőinek összevetése eredményeképpen megállapítanánk a jellegzetességek objektív hasonlóságát vagy egyezését, s amennyiben nagyfokú vagy teljes az átfedés van (három-három csík, ugyanaz a betűtípus, ugyanaz a szín stb.), az összetéveszthetőség adott lenne. Ez egy objektív kategória – értsd: az elkövető tudattartamától független –, amit például a védjegybitorlás megállapításakor kiválóan lehet alkalmazni. A büntetőjogi relevanciája azonban meglehetősen kérdéses (lásd később).

A büntetőjogi tényállásban szereplő „amelyről a versenytárs, illetőleg annak jellegzetes tulajdonsággal rendelkező áruja ismerhető fel” kitétel azonban az összetéveszthetőséget szükségképpen relativizálja, mivel a *felismerhetőség* mindig attól függ, hogy éppen ki látja az adott árut fizikai valójában. A büntetőjogban lehetőség szerint korlátozni kell az ilyen esetlegességet, és kísérletet kell tenni az alkalmazandó zsinórmérték megtalálására. Ebben az esetben erre alkalmas lehet az átlagfogyasztó mércéje, aki tudatos és kellően informált⁴: az eredetivel ugyanis nyilvánvalóan – az átlagfogyasztó ismeretei miatt – össze nem téveszthető utánzott áru nem eshet a tényállás hatálya alá.

Ebből az is következik, hogy a tényállás szerkezete nem önmagában az utánzást vagy a hamisítványokat teszi elkövetés tárgyává, hanem az olyan hamisítványt, amely az összetévesztésre is alkalmas. A hamisítvány – ontológiai és logikai szempontból – az, ami a tárgy, az eredeti igazságát sérti, a valóságnak nem megfelelő: utánzás, hamisítás, meghamisítás útján is létrejöhet. Az érdekes azonban az, hogy a hamisítás ténye nem tartalmazza egyben az összetéveszthetőséget („más áruja ismerhető fel róla”) is mint fogalmi ele-

⁴ Persze vitás lehet, hogy mit jelenthetne a nagyfokú hasonlóság.

⁵ Az átlagfogyasztó fogalmának más jogágakban és Európában kialakult ismérveinek büntetőjogbeli alkalmazásáról e kutatási program keretében másutt fejtem ki részletesen a nézeteimet.

met, még akkor sem, ha tudjuk, a hamisítók tipikusan az összetéveszthetőségből fakadó előnyök miatt hamisítanak, bármilyen hamisítható dologról legyen is szó.

Ezt egyébként alátámasztja az is, hogy a jogalkotó nem elégedett meg a hamis megjelölés (csomagolás, külső, elnevezés) tényével, hanem ahhoz az összetéveszthetőség kritériumát is hozzárendelte. Véleményem szerint tehát az összetéveszthetőség nem adott, ha a *hamisítvány nagyon gyatra*, vagy a meghatározott jellegzetes tulajdonságok kivitelezése olyan silány, hogy fel sem merülhet az eredetiség látszata. Nyilvánvalóan nincs összetéveszthetőség például akkor, ha az autókereskedő az eladandó Lada gépjárművekre Porsche jelet ragaszt: a Porscheként eladott Lada ügyében legfeljebb csalás miatt kellene büntetőeljárást indítani, nem pedig áru hamis megjelölése miatt. Mindebből az következik, hogy az összetéveszthetőség ténye éppen olyan fontos eleme a tényállásnak, mint a „hamisítás” (hamis jellegzetes tulajdonságok alkalmazása), ezért ezt a büntetőeljárásban is bizonyítani kell, nem elég önmagában a hamisítás tényére koncentrálni.

Érdemes e helyütt azt is megemlíteni *a contrario* argumentumként, hogy – az előbbiekkal szemben – a pénz vagy az okiratok hamisításánál a megtévesztésre (összetévesztésre) alkalmasság nem tényállási elem, ezért a gyakorlat a silány minőségű, azonnal felismerhető hamisítványoknál is megállapítja a bűncselekményt.

Nagyvonalú jogalkalmazás

– „a versenytárs hozzájárulása nélkül”

Mindenekelőtt kiemelandő, hogy ez a tényállási elem csak az előállítási fordulathoz járul, a megszerző, tartó és forgalomba hozó változatokhoz nem. Ez azt jelenti tehát, hogy a gyakorlatban is tipikusan megvalósuló forgalmazói cselekményeknél a versenytárs hozzájárulása irreleváns, ezeknél az elkövetési tárgy „hamissága” és összetéveszthetősége (lásd a korábban kifejtetteket) az irányadó, s az, hogy a tettes tudja, az általa forgalmazott áru meghatározott külső sajátosságai a versenytárs hozzájárulása nélkül kerültek az árua.

A Btk.-rendelkezés lényeges eleme, hogy a cselekményre a versenytárs hozzájárulása nélkül kerül sor. A témakört – a tankönyv- és kommentáriumadalomban – feldolgozó különböző szerzők összességében már abban sem értenek már egyet, hogy *tényállástanilag* minek minősül ez az elem, illetve igazából abban sem, hogy mit is jelenthet.

A továbbiakban részletesebben elemzem az előállítási alakzathoz járuló elkövetési módot.

Szakirodalmi álláspontok

A „*kapcsos*” kommentár⁶ például „negatív tényállási elemnek”, „a tényállás-szerűség negatív feltételének” tekinti⁷, ami teljesen félrevezető, különösen, hogy később ugyane műben ezzel összefüggésben a jogellenesség hiánya merül fel. Ez az értelmezés feltehetően a negatív tényállási elemek tanának félreértéséből adódik, amelynek lényege *Nagy* szerint, hogy a pozitív és negatív tényállási elemek közötti megkülönböztetésben az utóbbiak bizonyos büntethetőséget kizáró okok hiányát jelenthetik. Így a negatív tényállási elemek tana alapján például a jogos védelemből elkövetett cselekmény nemcsak nem bűncselekmény, de nem is tényállásszerű, mivel a társadalomra veszélyességet (jogellenességet) kizáró okok egyike nem hiányzott, hanem fennforgott. *Nagy* kifejti azonban, hogy egy olyan dogmatikai rendszerben, amely nem tekinti a törvényi tényállás alkotóelemének sem a társadalomra veszélyességet, sem a jogellenességet, az ezeket kizáró okok hiánya sem fogadható el tényállási elemnek.⁸ Egyetértek továbbá álláspontjával, miszerint a büntethetőséget kizáró okok tényállási elemmé transzformálása ellentmond mind a Btk. szerkezeti felépítésének, mind pedig a bírói gyakorlatnak, amely a büntethetőséget kizáró okokat csak a büntethetőségi akadályok, nem pedig a tényállásszerűség síkján vizsgálja. Mindezek alapján megállapítható, hogy a *kapcsos* kommentár e tekintetben – mind a dogmatikai struktúrák nem megfelelő hivatkozásával, mind pedig a zavaró önellentmondással – nem nyújt irányadó megközelítést.

A *pécsi tankönyv*⁹ szerint vitatható, hogy erre a tényállási elemre szükség van-e, hiszen a sértett beleegyezését az elméleti jogászok többsége törvényben külön nem szabályozott, de elismert büntethetőséget kizáró oknak tekintti. Igaz, ettől függetlenül egyfelől az elkövetés módjaként, másfelől jogellenességet kizáró okként kezeli, ami aligha tekinthető kiérlelt és dogmatikailag megalapozott álláspontnak. Még hozzá azért, mert az elkövetés objektív té-

6 Berkes György (szerk.): Magyar Büntetőjog. Kommentár a gyakorlat számára. 2. kiadás. HVG-ORAC Kiadó, Budapest, 2006, I. kötet, Btk. XVII. fejezet

7 Molnár Gábor: Gazdasági bűncselekmények. HVG-ORAC Kiadó, Budapest, 2009, 870. o.

8 Lásd *Nagy Ferenc*: A magyar büntetőjog általános része. HVG-ORAC Kiadó, Budapest, 2008, 144. o.

9 Erdősi Emil – Földvári József – Tóth Mihály: Magyar büntetőjog. Különös Rész. Osiris Kiadó, Budapest, 2005

nyeihez tartozó elkövetési mód nem lehet egyben jogellenességet kizáró ok. Az igaz, hogy *lehetne* épp jogellenességet kizáró ok is, de amennyiben a jogalkotó a tényállás részeként szabályozza, az a tényálláshoz tartozik, nem pedig azon kívüli büntethetőséget megszüntető ok, így hiánya esetén (az adott bűncselekménynél tehát a beleegyezés fennállása esetén) már eleve nem is tényállásszerű a cselekmény.

Hasonlóan vélekedik Tóth is, mivel kimondja, hogy az elkövetés módja a hozzájárulás hiányában történő elkövetés, ennek ellenére a hozzájárulás a jogellenességet zárja ki nála is.¹⁰ Ez a nézet sem következetes.

Beleegyezés hiányának vélemezése

A megvizsgált büntetőügyekben a versenytárs beleegyezésének hiányát szinte kivétel nélkül minden esetben vélelmezték a bíróságok, és ehhez azt a szakértői megállapítást vették alapul, miszerint a kérdéses árucikkek hamisítványok. Mindehhez még a korábban is említett, meglehetősen *nagyvonalú jogértelmezés* is járul, amelynek következtében a forgalmazói jellegű magatartások esetén is vizsgálták a hozzájárulás meglétét, holott az – a korábban kifejtetteknek megfelelően – nem tényállási elem.

A szakértői véleményekben több esetben nincs nyoma annak, hogy például az adott védjegyjogosult nyilatkozott volna a beleegyezése hiányáról, az meg végképp elő sem fordult, hogy a szakértő esetleg külföldi versenytársakra is kiterjesztette volna a vizsgálatot (például semmi nem zárja ki annak elvi lehetőségét, hogy a más országból behozott gyenge minőségű áru vonatkozásában meglegyen a másik országbeli lehetőség az ilyen előállításra; még akkor sem, ha ez nyilván nem tipikus). Kétségtelen tény persze ez utóbbival kapcsolatban, hogy már egy versenytárs hozzájárulásának hiányában is tényállásszerű lehet a cselekmény.

Amennyiben nem volt adat a versenytárs beleegyezéséről, a hamisítvány rendkívül alacsony minőségéből vonta le a szakértő a következtetést, hogy az csak hamisítvány lehet, aminek következtében látta kimondhatónak, hogy hiányzik a versenytárs beleegyezése. A tényállási elemként szabályozott versenytárs beleegyezésének hiánya *azonban nem vélelem, azt kétséget kizáróan bizonyítani kell*. De a jelenlegi tényállási konstrukció és a lefolytatott bizonyítások nem felelnek meg egymásnak. Megállapítható ugyanis, hogy ha nincsen adat, akkor nincs kétséget kizáróan bizonyított tény sem, azaz nincs két-

¹⁰ Tóth Mihály: Gazdasági bűnözés és bűncselekmények. KJK-Kerszöv, Budapest, 2000, 167. o.

séget kizáróan bizonyítva a beleegyezés hiánya. Ennek következtében nem lehetne megállapítani a tényállásszerű elkövetést: a nyomozó hatóságoknak legalább egy versenytárs vonatkozásában bizonyítaniuk kell a beleegyezés hiányát.

Kritika

Véleményem szerint e tényállási elem meglehetősen problematikus mind dogmatikai, mind gyakorlati szempontokból. Ha e tényállás jövőbeni fenntartása szükségesnek mutatkozik, a versenytárs hozzájárulása nélküli tényállási elemet tanácsos lenne elhagyni. Ebben az esetben a versenytárs beleegyezése a jogellenesség szintjén jelenne meg, s mind gyakorlati (bizonyítási), mind dogmatikai szempontból megfelelőbb helyzet állna elő. A jogellenességet kizáró okként való figyelembevétel esetén a versenytárs hozzájárulása a büntetőjogi felelősség alól mentesítő tényező lenne, ami meghaladja a tényállásszerűség szintjét. A cselekményt lényegében jogellenesnek vélelmezzük – mint ahogy minden tényállásszerű cselekmény esetében tesszük –, és ha van adat és bizonyíték a versenytárs(ak) hozzájárulására, a jogellenességet kizáró ok érvényesülhetne, s az elkövető mentesülhetne a felelősség alól. Ez a jogellenességet kizáró ok a sértett beleegyezésének felel meg, s az ehhez kidolgozott dogmatikai és elvi tételek¹¹ maradéktalanul alkalmazhatók lennének.

Más kérdés, hogy a gazdasági szférában az ilyenfajta sértetti beleegyezés értelemszerűen szerződésen alapul, ami a védjegy, használati minta stb. értékek használására vonatkozik. Amennyiben van tehát adat a versenytárs(ak) beleegyezésével kapcsolatosan, tudniillik arra nézve, hogy az áruk meghatározott megjelölésével tisztában voltak és azzal egyetértettek, akkor jogellenesség hiánya okán fel kell menteni az elkövetőt.

A bizonyítás elméleti sémája más lenne tehát ebben az esetben, a bizonyítási teher is lényegében megfordulna: míg a tényállási elemek meglétét maradéktalanul bizonyítani kell, a jogellenességet kizáró okokat nem kell külön egyesével megvizsgálni, ellenkező adat hiányában azokra (pontosabban azok hiányára) külön bizonyítást nem kell lefolytatni. Hiszen a hatóságnak nem kellene bizonyítania a beleegyezés hiányát minden egyes esetben, ha azonban van a versenytárs beleegyezésére utaló adat, azt alaposan meg kell vizsgálni, mivel a beleegyezés fennállása elbuktatja a vádat.

¹¹ Nagy Ferenc: i. m. 129–141. o.

Kiválóan példázza az előbbieket a következő tényállás, amely egy bírósági ügy ítéleti tényállása: „A vádlott 2003. május hónapban – közelebbről meg nem határozható időpontban – a [...] Kft. ügyvezetőjeként a miskolci [...] boltban »The North Face Inc.« szóvédjeggyel ellátott ruházati termékeket – 4 db kabátot, 2 db polár felsőt, valamint 1 db hátizsákot hozott forgalomba összesen 140.000 forint értékben, melyeket ezt megelőzően egy ismeretlen személytől szerzett meg.”

Az ügyben a kirendelt szakértő megállapításait – amelyeket a vádirat is tartalmazott – a bíróság szó szerint átvette: „a termékek gyártója, illetve forgalmazója ismeretlen, erre tekintettel a kft. nem rendelkezett a védjegyjogosult engedélyével a fent említett, védjegytalalom alatt álló megjelölésekkel ellátott termékek forgalmazására, ezért ilyen engedély hiányában a kérdéses termékek hamisítványoknak minősülnek”.¹²

A bíróság a kérdéses termékek gyártójának (forgalmazójának) ismeretlenségéből következtet arra, hogy a vádlottnak – mivel ismeretlen a gyártó – nem lehet engedélye a forgalmazásra. Megismételhető azonban e helyütt is, hogy a tényállás a forgalomba hozatali elkövetési magatartás vonatkozásában azt követeli meg, hogy a „hamis” árut hozza forgalomba, itt a versenytárs hozzájárulása irreleváns. Emiatt alapvető hiba a forgalmazón számon kérni a forgalmazáshoz szükséges engedélyt, legalábbis a büntetőjogi felelősség megállapítása szempontjából. Amit az ilyen cselekmény elkövetőjén számon kell kérni, az az, hogy tudta-e (belenyugodott-e), hogy az árut a versenytárs hozzájárulása nélkül látták el az adott jellegzetes tulajdonsággal. Ha azonban releváns lenne az engedély, akkor az *ismeretlenség ténye* a konkrét ügyben sem jelenthetné azt, hogy nincs engedély, hanem azt, hogy nem lehet tudni, van-e. Ez pedig lényeges különbség. Pont ez lenne az a mezsgye, ahol a kétség az úr, s amennyiben fennáll, azt a terhelt javára kell értékelni (*in dubio pro reo*¹³). A bíróság akkor járt volna el következetesen (igaz, rossz premiszával), ha a felmerülő kétség miatt nem állapítja meg a bűncselekmény elkövetését. Amennyiben pedig helyes premisszával az áru hamisságának ismeretét vizsgálná, ott a termék gyártójának (forgalmazójának) ismeretlensége csupán egy körülmény a sok közül, ami alapján az elkövető tudattartalmát vizsgálni kellene. A konkrét eljárásban a vádlott – az áruk hamisságára

¹² B.0128.2005 Miskolci Városi Bíróság.

¹³ Lásd részletesen Karsai Krisztina – Katona Tibor: Az ártatlanság vétele és a vádlott meg nem cáfolt védekezése. Jogtudományi Közlöny, 2010/4., 171–179. o.

vonatkozó – meg nem cáfolt védekezését a bíróság az előbbi érveléssel söpörte le, s az engedély hiányára alapozta a büntetőjogi felelősséget. Ezzel – sértve az anyagi jogi legalitás elvét – a Btk.-tól eltérő tényállási elemek megvalósítását kérte számon a bíróság terhelttől, másfelől pedig az *in dubio pro reo* elvet sem alkalmazta.¹⁴

Tolódás az objektív felelősség irányába?

A bűncselekmény szándékosan követhető el, gondatlan alakzatát a törvény nem rendeli büntetni. A büntetőjogi – bűnösségen alapuló – felelősség akkor állapítható meg, ha a tettes ismerte a ténybeli körülményeket, s a tényállás objektív elemeivel kapcsolatban nem volt tévedésben. A Btk. 296. § szerinti bűncselekmény esetén így a szándékosság tudati oldalának ki kell terjednie arra, hogy az adott áru adott jellegzetes tulajdonsága összetéveszthető, arra, hogy a versenytárs nem egyezett bele az adott jelzés (stb.) használatába, valamint a szándékosságnak értelemszerűen ki kell terjednie a megfelelő elkövetési magatartások tanúsítására.

Az egyik ügyben ezt olvashatjuk: „A törvényi tényállás az elkövető tudattartamától függetlenül követeli meg törvényi tényállási elemként, hogy az elkövetési magatartásra a versenytárs hozzájárulása nélkül, annak hiányában kerüljön sor, továbbá szintén objektív feltételként rögzíti azt, hogy a megszerzett áru mely körülmények folytán lesz, illetőleg válik alkalmassá arra, hogy összetéveszthető legyen a versenytárssal, illetőleg annak jellegzetes árujával.”¹⁵ Hasonló tartalmú indokolások olykor előfordulnak más ügyekben is, azonban ez – véleményem szerint – rendkívül aggályos és nem tartható jogi álláspont, aminek ráadásul kifejezetten káros következményei vannak.

Először is e nézet az objektív tényállási elemek szerepét meglehetősen nagyvonalúan kezeli, s lényegében minden lényeges tárgyi körülményt függetlenít az elkövető tudattartamától. Azaz azokra vonatkozóan a büntetőjogi felelősség megállapításához semmiféle szubjektív „kapcsolatot” nem követel meg. Ez azt jelenti, hogy eleve kizárt és nem releváns a tévedésre való hivatkozás, azaz még ha például a versenytárs – rosszhiszemű – megtévesztő ma-

¹⁴ Az ügy további sajnálatos jellemzője, hogy az aktában nem szerepel a polgári jogi igény előterjesztése, erről azonban a bíróság döntött ítéletében – így csak azt lehet feltételezni, hogy valamikor megvolt, majd elveszett. Igaz, annak iktatására sem került sor, vagy az irat létezésének más nyilvántartási nyoma sincs, így a polgári jogi igényt kereseti kérelem nélkül bírálta el a bíróság.

¹⁵ 30.B.340.2006 Miskolci Városi Bíróság.

gatatartása következtében alakul is ki az engedély fennállásával kapcsolatos tévedés, az az előbbi érvelés alapján nem zárja ki a bűnösséget. Itt nem az a kérdés, hogy ez mennyire életszerű vagy sem, hanem annak gyanúja, hogy a bíróság a bűnösségen alapuló felelősséget eltolja a bűncselekmény körében az *objektív felelősség* irányába. Ez pedig megengedhetetlen.

Az összetéveszthetőség mint „objektív feltétel” vonatkozásában pedig – fenntartva a korábbiakat – azért értékelem hibás jogi álláspontnak az előbbit, mivel a tényállási elem éppen hogy egyfajta „relatív (szubjektív) összetéveszthetőséget” követel meg csupán, ami a fogyasztók érzékelésében megjelenő téves képzet lehetőségét jelenti. Attól relatív az összetéveszthetőség, hogy „amiről a versenytárs áruját szokták felismerni” megfogalmazás a címzett kör tévedési lehetőségét tartalmazza, azaz szükségképpen feltételezi az adott versenytárs és árujának ismertségét és ismeretét. Ez azonban nem „abszolút összetéveszthetőség”, aminek tárgyában a szakértők nagy előszeretettel szoktak állást foglalni: azaz amikor a különböző jellegzetes tulajdonságokat védjegylajstromi leírás alapján hasonlítják össze. Emiatt, véleményem szerint, a védjegybitorlás ténye – mint ahogy az az előbbi ügyben előzményként fennforgott – nem ad még választ arra a kérdésre, hogy az adott védjegy-e az, amelynek alapján a fogyasztók fel szokták ismerni az árut. Így tehát például a négycsíkos, nem Adidas nevű cipők esetében a Fővárosi Ítéltábla (8.Pf.21.139/2004/4) megállapította ugyan a védjegybitorlást, a tipikus fogyasztót a „csíktöbblet” nem téveszti meg, hiszen az átlagos fogyasztó tudja, hogy az Adidas cipőnek három csíkja van. Elképzelhető azonban, hogy más, kevésbé ismert márkánál a védjegybitorlás ténye az összetéveszthetőség körében is releváns.

Bűncselekményi értékhatár

A bűncselekmény elkövetési értékének meghatározása

A bűncselekményi tényállásnak nem eleme a hamisan megjelölt áru értéke, a szabálysértési alakzat miatt azonban a bűncselekményi változat csak akkor valósul meg, ha az áru értéke, amire elkövették a bűncselekményt, a százezer forintot meghaladja.

Az, hogy a joggyakorlat mit tekint az áru értékének, rendkívül színes képzet mutat, azonban korántsem megnyugtató módon.

Az ügyek átvizsgálása meglepő eredményt hozott a tekintetben, hogy az áru értéke miként jelenik meg a büntetőeljárásokban, mivel hatféle, ismétlődő, de mégis *különböző* megjelenési módot lehetett elkülöníteni:

- a) nem merül fel az áru értékének a kérdése az adott ügyben, e tényre nézve nincs adat az ítéletben (az e csoportba tartozó ügyeknél volt olyan, amelyben a nyomozás során szakvéleményt még kértek, de a későbbi szakaszokban azt nem vették figyelembe),
- b) az áru értéke helyett más, pénzben kifejezett összecszerűség szerepel (például vagyoni hátrány),
- c) az áru értékének megemlítése, de követhető bizonyítás vagy következtetés nélkül,
- d) az áru értékének megállapítása megtörténik a lefolytatott szakértői vélemény alapján (annak figyelembevételével vagy annak kizárásával),
- e) az áru értékének megállapítása megtörténik a vádlott bemondása alapján,
- f) az áru értékének megállapítása megtörténik a sértett bemondása alapján.

Kis számban ugyan, de előfordul, hogy az aktában (vád, jogerős határozat) az áru értékének a kérdése egyáltalán fel sem merül, az általunk megvizsgált aktákból öt esetben.¹⁶ Ezen esetekben is elképzelhető, hogy a szakértő megállapított valamilyen értéket, azzal azonban a jogalkalmazó hatóságok nem foglalkoztak, azt nem tartották relevánsnak a felelősség megállapítása szempontjából. Így csak jóhiszeműen vélelmezhetjük, hogy a hamisított áruk értéke meghaladta a százezer forintot.

Az esetek jelentős részében (ötven ügy) előfordult, hogy az aktákban (vád, jogerős határozat) az áru értékét megemlíti ugyan, de sem a szakértői vélemény, sem az akta egyéb adatai (például áru darabszáma) alapján nem értelmezhető, hogyan jutott el a hatóság az adott érték meghatározásáig. Ezekben az esetekben a szabálysértési értékhatár meghaladását már vizsgálja a hatóság, de a bizonytalansági tényező még mindig jelentős: csak remélhetjük, hogy a bűncselekményi értékhatár átlépését az áru értékének *megfelelő* számítása idézte elő.

Az esetek többségében (85 ügy) az akták pontosan tartalmazták az áru értékét, és annak nyomát is, hogy az értéket a szabálysértéstől való elhatárolás céljából vizsgálta az eljáró bíróság (ügyészség). Ellentétben az előző esetek hiányos ténymegállapításaival, ezen ügyekben tehát számszakilag is pontosan levezethető értékek szerepelnek, azonban itt az a probléma merül fel, hogy vajon a bíróság pontosan mit is tekint az áru értékének.

¹⁶ Itt értelemszerűen az 1998. évi LXXXVII. törvény hatálybalépése (1999. március 1.) előtti elkövetéseket nem vettem figyelembe, mivel az értékhatár kérdése csak ezen időponttól bír relevanciával.

Már önmagában aggályosnak tartom, hogy ebben a vonatkozásban háromféle értékmeghatározás érvényesül egymás mellett, olyanok, amelyek soha nem vezethetnek azonos értékre mint eredményre; így az elkövető szabálysértésért vagy bűncselekményért való felelőssége csupán attól is függhet, hogy épp melyik számítási módszert választja a bíróság. Ez azonban ellentétes az anyagi joggal: a joggyakorlatnak meg kell változnia.

A felkért szakértők általában kétféle számítási módot adnak meg az áru értékével kapcsolatosan, egyfelől az eredeti márkás termék kiskereskedelmi forgalmi értékét, másrésztől viszont a hamisítvány márkajelzés nélküli piaci (feketepiaci) átlagárát, ami a konkrét minőségi jellemzőkkel bíró áru tényleges piaci ára. A megvizsgált ügyekben e kétféle számítási mód valamelyikét, vagy egy a két érték között elhelyezkedő köztes értéket vették figyelembe.

A 85 ügy iratából 23 esetben az eredeti márkás áru (azaz az utánzott áru) értéke volt az irányadó, ami teljességgel elfogadhatatlan, mert olyan tényről teszi függővé az elítélést, amire nézve az elkövetőnek semmiféle befolyása, tudattartalma nem terjedt ki.

Ilyen elbírálás minden általunk megvizsgált megyében történt, de az is megállapítható, hogy ezekre kivétel nélkül a BH 2007/398. eseti döntés közlése előtt kerül sor, azaz a döntéssel a Legfelsőbb Bíróság a jelentős mértékben eltérő ítélkezési gyakorlatot egy irányba terelte. A helyesen figyelembe veendő érték az előállított, megszerzett, tartott vagy forgalmazott nem márkás termék kiskereskedelmi, piaci árához igazodik, ezt követte a hatóság az elbírálás során 57 ügyben. Öt további esetben a bíróság – lényegében indokolás nélkül – valamilyen köztes értéket alkalmazott: e csoportban azonban van olyan ügy is, amit bár az említett BH után bíráltak el, nem követték annak orientáló jellegét.

Az *eredeti márkás áruk* értékének számításával sokkal magasabb érték jön ki, mint a hamisítvány piaci átlagárával való számításakor, ennek éppen a bűncselekményi alakzat megvalósulása és az egyén büntetőjogi felelőssége szempontjából döntő jelentősége van. Megállapítható továbbá, hogy ezen esetek felénél a nem márkás áru piaci értékének figyelembevétele mellett egyáltalán nem valósult volna meg bűncselekmény. Ezen esetekben tehát a helyes jogértelmezés felmentést hozott volna, ezzel szemben a vádlottakat elítélték.

Kirívó, de szerencsére nem gyakori bírói (ügyészi) megállapítás, hogy a cselekmény valamely összegű vagyoni hátrányt (13 ügy), elmaradt vagyoni hasznot (2), illetve kárt (6) okozott; ezen ügyekben polgári jogi igényt nem bírált el a bíróság. Nem világos az akták alapján, hogy pontosan milyen jog-

értelmezés vezetett ezekhez a megállapításokhoz, feltehetően a szakértői véleményben foglaltak mérlegelés nélküli átvétele, mivel az említett ügyek többségében (ahol vagyoni hátrány, illetve vagyoni haszon jelent meg a vádban, illetve az ítéletben) a szakvélemény tartalmazza ezen – inadekvát – kitételeket. Azt hiszem, felesleges is e helyütt részleteiben kitérni e megállapítások teljességgel tarthatatlan mivoltára.

Több ügyben és több megyében – a nyomozati iratok alapján – azt észleltük, hogy az eljárásban, így az ítélet meghozatalában is a vádlott által, a lefoglaláskor megadott érték játszik szerepet. A vádlott tehát arról nyilatkozik, hogy mennyiért kívánta értékesíteni a hamisított árut, s az ő bemondása lesz az alapja – ha, mint néhány esetben, nincs szakértői vélemény – a bűncselekménnyé minősítésnek. Ezzel lényegében a vádlottnak engedjük át a kérdés eldöntését, hogy szabálysértési vagy büntetőjogi felelősségre vonást „kíván-e”. A vádlott bemondása alapján történő bűncselekményi értékhatar átlépésének megállapítása csak akkor megalapozott, ha az ügy egyéb körülményei nem cáfolják ezt az állítást.¹⁷

Az ügyek jelentős részében maga a sértett (márka-, védjegy jogosult) az, aki meghatározta az áru értékét, vagy ha nem ő, akkor az általa megbízott szabadalmi képviselő, illetve – tipikusan világcégeknekél – a cég hazai képviselője. Ilyenkor szükségképpen az eredeti áru értéke jelent meg az aktákban, amely alapján a bűncselekményi értékhatar átlépését is megállapították. Véleményem szerint a sértett általi meghatározástól az a megoldás sem különbözik, hogy a hatóságok a Márkavédők Egyesületét vagy a Védjegy- és Szerzői Jogvédő Alapítványt rendelik ki szakértőként. E szervezetek abból a téves feltevésből indulnak ki, hogy a fogyasztók mindegyike megvette volna az eredeti terméket is, ezért képviselik azt, hogy a már eladott hamisított áruk után közvetlenül kár is keletkezett. E feltételezés azonban meglehetősen egyoldalú, és nem számol a ténnyel, hogy a márkás áruk vásárlása akkor sem szükségszerű, ha épp azok hamisítványa nincs a piacon. Az egész problémakör legkifogásolhatóbb megoldása pedig az, amikor az említett szakértő a szakvéleménnyel együtt terjeszti elő a polgári jogi igényt.¹⁸

Elkövetési értékek

A rendelkezésre álló büntetőügyek aktáiból 103-ban az egy védjegy jogosult vonatkozásában megvalósult áru hamis megjelölése nem haladta meg az egy-

¹⁷ Vö. Karsai Krisztina – Karona Tibor: i. m.

¹⁸ B. 3803.2001 Miskolci Városi Bíróság.

millió forintot.¹⁹ Tíz ügyben egy- és ötmillió forint között volt a hamisított áruk értéke, egy ügyben hatmilliós elkövetési értéket állapított meg a bíróság, egyben pedig harmincmillión felülit. Tizenöt esetben nem állapított meg a bíróság semmifajta elkövetési értéket, öt esetben pedig csak a százezer forint meghaladásának tényét tartalmazta az ítélet. A kimaradó további tizenöt esetben a megindított büntetőeljárásban a szabálysértés elbírálása történt meg, mivel az adott áru értéke nem haladta meg a százezer forintot.

Bűncselekményi értékhatár átlépése

Öt olyan ügy volt, amelyben – helytelenül – a különböző védjegy jogosultak sérelmére elkövetett cselekményekben szereplő áruk értékét összesítették, és így állapították meg a bűncselekményi értékhatár átlépését.

Volt olyan ügy is, amelyben a bíróság csakis a szabálysértési értékhatár meghaladását vizsgálta meg, a továbbiakban nem terjeszkedett ki az áru értékének meghatározására. E „jelenség” egy kevésbé tárgyalt kérdés közelebbi megvizsgálását indokolta, méghozzá azt, hogy vajon helyesen járt-e el a bíróság, amikor nem állapította meg a pontos „elkövetési értéket”, illetve hogy egyáltalán milyen jelentőségű lehet az érték e bűncselekmény megítélésénél.

A bűncselekményi értékhatár kérdése a Btk.-ban

A Btk. különös része számos olyan bűncselekményt tartalmaz, amelyek minősítése az elkövetés szempontjából releváns, pénzben is kifejezhető összeghez kötődik, így az elkövetési tárgy értékéhez, az okozott kárhoz, illetve vagyoni hátrányhoz, adóbevétel (vámbevétel) csökkenéséhez (Btk. 138/A §). Ilyen esetben az anyagi jogi jogszabály szerinti összehatárok döntőek a felelősség megállapításakor, amelyeknek a büntetőeljárásban bizonyított tényként kell megjelenniük. A bűncselekményi értékhatár átlépése (akár van szabálysértési alakzat, akár nincs) felelősséget megalapozó tény, ezért ezt is kétséget kizáróan bizonyítani kell. A Legfelsőbb Bíróság 56. BKv (BK 154.) értelmében, ha a minősítés függ az értékhatártól, enyhítő körülmény, ha a kár, az érték vagy a vagyoni hátrány az alsó határ, súlyosító, ha a felső határ közelében van.

¹⁹ A vagyoni hátrány, kár stb. megállapítását tartalmazó ügyeket e helyütt úgy tekintettem, mintha az eljáró hatóságok helyesen az adott áru értékét állapították volna meg.

A bűncselekményi értékhatárral bíró bűncselekmények közül három esetben nem találunk további minősítést az érték alapján, így a jogosulatlan gazdasági előny megszerzésénél (Btk. 288. §); a rossz minőségű termék forgalomba hozatalánál (Btk. 292-294. §); és az áru hamis megjelölésénél (Btk. 296. §). Ezen esetekben, mivel a bűncselekményi értékhatárt meghaladóan nincs olyan további érték, amely a felelősséget fokozná, s amihez hasonlítani lehetne a konkrét elkövetési értéket (hamis vagy rossz minőségű áru értéke, illetve a támogatás vagy gazdasági előny mértéke), az LB említett véleménye nem ad iránymutatást.

Felvetődik a kérdés, hogy e bűncselekmények esetében, s különösen a most vizsgált áru hamis megjelölése esetében a bűncselekményi értékhatárt meghaladó összegű elkövetés esetén „általános” súlyosító körülményként megjelenhet-e valamely magasabb értékhatár átlépése, s ezzel összefüggésben, hogy a büntetőeljárásban meg kell-e határozni a pontos értéket. Az itt képviselt álláspont szerint mindenképpen foglalkoznia kell a bíróságnak az érték meghatározásával, nem elegendő a bűncselekményi értékhatár, azaz a hatályos törvény szerinti százezer forintos határ átlépésének megállapítása. A bűncselekménnyel védeni kívánt jogtárgyra figyelemmel mindenképpen van annak jelentősége, hogy mekkora összegben hamisították a jogosult áruját, hiszen ettől függ a bűncselekmény elkövetőjének potenciális haszna.

Megállapítható továbbá, hogy a bűncselekményi értékhatár átlépésének vizsgálata is azösszecszerűség megállapításával történik, ezért nem tekinthető megalapozott releváns ténymegállapításnak – a konkrét ügyekben –, ha a bíró csupán azt a tényt rögzíti, miszerint a bűncselekményi értékhatárt meghaladta a hamis áru értéke.

Az ilyen bűncselekmények vonatkozásában lényegében a bűncselekményi értékhatár átlépése után nincs felső határ, az adott büntetési tételkereten belül kell értékelni azt is, ha épp 150 ezer forintnyi hamis árura, de azt is, ha harmincmilliónyira követik el az áru hamis megjelölését. Emiatt indokolt az értéket súlyosító körülményként figyelembe venni, amennyiben az áru értéke jóval meghaladja a bűncselekményi értékhatárt. Tekintettel arra, hogy sem irányadó gyakorlat, sem összehasonlítható Btk.-beli megoldás nem található, az *argumentum a simile* alapján a Btk. fogalomrendszerével tanácsos dolgozni, így a nagyobb vagy a jelentős érték közül választani. Az általunk megvizsgált ügyek alapján megállapítható, hogy azok nagy részében (77%) egy-egy védjegyjogosultat érintően általában nem haladta meg az egy-egy millió forintot a hamisított áruk értéke. A Btk. szerinti értékhatárookra vetítve

ez azt jelenti, hogy kisebb és nagyobb értékre történt áru hamis megjelölése volt a leggyakoribb a vizsgált ügyekben (88%).

Mindezek alapján úgy vélem, megfelelően megalapozottnak tűnik a nagyobb értéket meghaladó elkövetési érték figyelembevétele: a hatályos joghelyzetben súlyosító körülményként, illetve de lege ferenda minősítő körülményként.

Az itt vizsgált bűncselekmény körében – ahogy említettem – az értékhatár nem tényállási elem, hanem büntethetőségi feltétel. Így tehát az adott áru értéke nem jelenik meg a tényállásban, ellentétben például a lopással vagy más vagyon elleni bűncselekménnyel, aminek az is következménye, hogy az elkövető tudatának nem kell átfognia e tény.²⁰ Ha azonban a minősített tényállás része lesz valamekkora érték, akkor ez azt jelenti, hogy az elkövetőnek legalább eshetőséges szándékkal kell majd eljárnia a hamisított áruk értékére vonatkozóan, különben a minősítő körülményt képező érték (az elkövetési tárgy értéke) nem lesz a terhére írható. A jogalkotó megteheti azt is, hogy az alapvető tényállásban is rögzíti a százezer forintos (vagy bármekkora) elkövetési értéket, ebben az esetben a felelősség enyhébb fokú szűkítéséről van szó, hiszen az elkövetőnek ismernie kell a hamisítványok értékét. Ezt is járható útnak tekintem, mivel a jelen tényállás minden elkövetési magatartása feltételez valamifajta tényismeretet az áru értékével kapcsolatban: az előállító tisztában van vele, hogy mekkora költséggel járt az előállítás, a forgalmazó pedig azt bizonyosan tudja, hogy mennyiért fogja árulni, ez pedig jó indícióm lehet az áru értékére nézve. Ha azonban megelégedne a minősítő körülmény beiktatásával, akkor a vagyoni bűncselekményekhez hasonló rendszert alkalmazna.

Szakértői tevékenység a vizsgált ügyekben

Kérdések a szakértőnek

Az áru hamis megjelölése bűncselekménye miatti büntetőeljárásokban a hatóság már a nyomozati szakban kirendeli a szakértőt vagy a szaktanácsadót²¹, akinek tipikusan a következő kérdésekre kell választ adnia:

²⁰ Annyit azért érdemes e helyütt megjegyezni, hogy a jelenlegi bírói gyakorlatban az értékben való tévedésre nem lehet hivatkozni például a lopásnál, lényegében az idegen dolog elkövetési értéke függetlennek tűnik a tényállástól, annak ellenére, hogy tényállási elem. Amennyiben azonban bizonyítható, hogy a tettes szándéka a ténylegesen elvett (elvenni kísérelt) dolog értékét meghaladó értékű dolog elvételére irányult, megállapítják a lopás valamely súlyosabb esetének kísérletét. Ez nem felel meg maradéktalanul a tényállási szerkezetnek.

²¹ Itt csak megemlítem, hogy csupán szaktanácsadó véleményére alapozni az értékmeghatározást nem lehet. A Legfelsőbb Bíróságnak a BH 2008/326. számú eseti döntésében ki is kellett mondania, hogy

- van-e hamis külső, csomagolás, megjelölés, elnevezés;
- hiányzik-e a versenytárs beleegyezése;
- mekkora az áru értéke.

Ezek azok a rendszerinti kérdések, amelyeket a legtöbb hatóság feltesz a szakértőnek (szaktanácsadónak). A szakértői vélemények tartalma azonban jelentősen eltér ettől a tartalmi követelménytől, legtöbb esetben – a Be.-nek megfelelően – konkrét kérdésre válaszolva ugyan, de olyan válaszokat adnak, amelyek sem szakmai, sem jogi szempontból nem elfogadhatók. Több esetben (lásd például áru értéke) a büntetőjogi felelősségre közvetlenül kiható megállapításokat tesznek, illetve jogkérdésben nyilatkoznak.²² A jogi lehetőség, miszerint a bíró mérlegelheti a szakvélemény elfogadását, elméletileg alkalmas a szakvélemény deficitjének kiküszöbölésére, sok vizsgált ügyben azonban – amikor pedig szükség lett volna rá – a bíróság nem élt a szakvélemény kizárási lehetőségével. Ennek pedig az ügyek egy részében, megítélés szerint közvetlen negatív hatása volt a felelősség megállapítására.

Az áru *minőségével* kapcsolatos kérdések és szakértői válaszok akkor helytállóak, ha az eljáró bíróság a rossz minőségű termék forgalomba hozatalával kapcsolatos elhatárolás (esetleges halmazat) megállapítása szempontjából kíváncsi erre. Meglepő tény azonban, hogy bár az akták 99 százalékában volt szakértői bizonyítás, amelyek jelentős részében a gyenge minőségű hamisítványokra történő elkövetést mutatták ki, a bíróság ez után nem foglalkozott a gyenge (rossz) minőséggel kapcsolatos esetleges további tényállás-szerűséggel.

Az áru *értékére* vonatkozó rendkívül helytelen szakértői gyakorlatra már korábban kitértem, e helyütt azt a további – véleményem szerint – jogsértő gyakorlatot tartom érdemesnek felvetni, miszerint a legtöbb esetben a *sértett* (vagy érdekeiket képviselő szervezet) kirendelésére kerül sor szakvélemény vagy szaktanácsadói vélemény megadása céljából. A büntetőeljárás szempontjából lényeges szakmai objektivitás megkérdőjelezhető mind az adott védjegyjogosult hazai képviselőjének véleményével (például Nike, Adidas, Puma stb.), mind azon társadalmi szervezetek véleményével kapcsolatosan,

„a szaktanácsadó véleménye nem bizonyítási eszköz; az a Be. 76. §-a (1) bekezdése szerinti felsorolásban nem szerepel. Szaktanácsadó csak a Be. 182. § (1) és (2) bekezdésében meghatározott okból – vagyis bizonyítási eszközök felkutatásához, összegyűjtéséhez, rögzítéséhez stb. – vehető igénybe. Szaktanácsadói vélemény alapján tehát tény bizonyítottnak nem tekinthető.”

²² Csak néhány, kirívó példa: „a vádlott védjegybitorlást követett el”, „a vádlott tisztességtelen magatartást tanúsított”, „a vádlott megvalósította a tényállási elemeket”, „a vádlott nyolcrendbeli bűncselekményt követett el”.

amelyek tagjai maguk a védjegyjogosultak vagy a márkás árukat forgalmazó cégek (Márkavédők Egyesülete). E kérdéskörhöz tartozik az a meglehetősen aggályos gyakorlat is, hogy a szakértőként benyújtott véleményekben terjesztik elő a polgári jogi igényt.²³ E szervezetek egyébként fontos szerepet töltenek be a hamisítás elleni küzdelemben, de nem engedhető a szakértőkénti részvételük, amennyiben érintettek az adott „hamisítási ügyben” (például a Puma hazai képviselőjének véleménye a „Pumo” cipők miatt folyt büntetőeljárásban).²⁴

Néhány esetben a szakértő nem foglal egyértelműen állást abban a kérdésben, hogy akkor mennyi is az áru értéke. Abban az ügyben például, amelyben 47 db hamis „Nike” jellel ellátott melegítőt és 12 szélzdszekit foglalt le a hatóság, a szakértő megállapította, hogy a lefoglalt áruk értéke (darabonként) öt-ezer és tízezer forint közé tehető, ennél közelebbit azonban nem fogalmazott meg. E bizonytalanságon a hatóságok túlléptek, s míg a vád „295-590.000 forint értékben”, az ítélet „295.000.- valamint 590.000.- forint értékben” kitelt tartalmazta.²⁵ Véleményem szerint az ilyenfajta érték meghatározás teljességgel nélkülözi a törvényes alapot, és súlyos szakmai hanyagságot is implicál – még akkor is, ha a konkrét ügyben a vádlott büntetőjogi felelősségét a kérdés nem befolyásolta.

Hamisítvány-e?

A lefoglalt áruval kapcsolatosan mindig megjelenik a kérdés, hogy vajon hamisítvány-e, azaz a hatóságok kifejezetten erre kérdeznek rá. Ami persze teljesen inadekvát kérdésfeltevés. Ahogy azt korábban már kifejtettem, a hamisítás ténye nem közvetlenül mérvado a tényállás szempontjából.

Emiatt az ilyen kérdésfeltevés meglehetősen elnagyolt, hiszen lényegében a kérdéses áru külseje, csomagolása, megjelölése vagy elnevezése vonatkozásában az összetéveszthetőség lehetősége a lényegi kérdés, az, hogy hamisítvány-e, önmagában nem lenne elég. Fenntartva a korábban, az összetéveszthetőség tárgyában tett megállapításokat, itt szükséges tehát hozzátenni, hogy a szakértő valóban meg tudja állapítani, hogy hamis-e az adott jellegzetes tulajdonságjelölés. Ezzel azonban az összetéveszthetőség kérdése még nyitott maradt. Véleményem szerint azonban ez nem szakkérdés, ezt az átlagos fogyasztó szemszögéből kell megállapítania a bíróságnak, méghozzá

²³ B.3803.2001 Miskolci Városi Bíróság.

²⁴ 16.B.206.1999 Pesti Központi Kerületi Bíróság.

²⁵ B.0141.2001 Miskolci Városi Bíróság.

azon fogyasztók szemszögéből, akik tipikusan az adott piaci környezetben „fogyasztnak”, átlagos iskolázottsággal és élettapasztalattal bírnak. Az átlagos fogyasztó kategóriája ugyanis jogi-büntetőjogi kategória, emiatt szakkérdés hiányában az összetéveszthetőség tényére (lásd korábban: relatív és abszolút összetéveszthetőség) a szakértői vizsgálat nem terjedhet ki.

Meglepő – és elfogadhatatlan – argumentációt alkalmaz a szakértő, amikor kizárja a hamisítás tényét azért, mert „*az ismert mesefigurát pusztán dekorációs céllal helyez el egy terméken a gyártó [...], nincs eredeti Kitty cicás vagy Donald kacscs pénzárca, amit hamisítani lehetne*”.

Szakvélemények kritikája

A bíróságnak a szakvéleményt kritikusán kell szemlélennie, a szabad mérlegelése körében eldöntheti, hogy elfogadja-e azt bizonyítéknak. A megvizsgált ügyekben tipikusan mondható, hogy akár a nyomozás során, akár a bírósági eljárásban kirendelt szakértő véleményét minden további nélkül elfogadta a bíróság, még akkor is, ha annak tartalma meglehetősen kétséges vagy éppen jogi szempontból elfogadhatatlan következtetést is tartalmazott. Fontos azonban e képet annyiban relativizálni, hogy az ügyek másik részében viszont az alkalmatlan szakvélemény elutasítása is előfordult. Tekintettel arra, hogy ezekben az ügyekben eléggé behatárolt a szakértői kör, a szakvélemény el nem fogadása jogi-szakmai szempontok alapján közvetíthet olyan minőségi kontrollt az érintett szakértői szervezetek számára, ami a munkájuk színvonalának emelését, illetve az el nem fogadott szakvélemények számának csökkenését idézheti elő.

Említésre különösen érdemesnek tartjuk a Baranya Megyei Bíróság másodfokú határozatának indokolását²⁶, amellyel a Márkavédők Egyesületének szakvéleményét zárta ki a bizonyítékok köréből: „*[m]ellőzi a másodfokú bíróság a tényállás azon megállapítását, miszerint a vádlott a hamisítványok forgalomba hozatalával az engedéllyel rendelkező versenytársaknak 132.000.- forint kárt okozott. Nem merült fel adat arra az eljárás során, hogy a vásárlók az eredeti termékeket megvásárolták volna. Ráadásul az eladási ára semmiképpen sem azonos mértékű a hamis márkajelzésű termékeknek az eredeti termékekével. A kár sem lehet azonos az eredeti NIKE termékek eladási árával.*”

²⁶ B.300.2005 Baranya Megyei Bíróság.

Volt olyan ügy²⁷, amelyben a tárgyaláson is sor került szakértő kirendelésére, de a nyomozáskor kirendelt szakértő véleményével szemben fennálló ellentmondásokat nem tisztázták, és a nyomozati eljárásban kirendelt szakértőt nem is idézték a tárgyalásra, hogy megállapítsák az ellentmondás okát.

A jogi tárgy keresése

A hazai vélemények megoszlanak a tényállás jogi tárgyát illetően. *Varga* véleménye szerint²⁸ mind a versenytársak védelmét, mind pedig a fogyasztók védelmét is ellátja a tényállás. A szerző eme állásfoglalása feltehetően mechanikus jogértelmezésre vezethető vissza, ami a rendszerváltozás előtti időszak tényállása esetében még igaz is lehetett, de a modern piaci viszonyok között aligha. Másfelől pedig erősíthette ezt a hamis képet az is, hogy a BH-ban közzétett, egyébként kevés számú ilyen ügyben a Legfelsőbb Bíróság kritikai hozzáállás nélkül elismételte e tételt (BH, 1998/522). Ezen kívül az a vélemény is megjelenik, hogy a törvényi tényállásból közvetlenül nem érvényesül a fogyasztói érdekvédelem, hanem csak a versenytársak védelmének keresztül.²⁹ Tóth Mihály szerint viszont a közérdek védelme is megvalósul a fogyasztói érdekek védelmének keresztül.³⁰ Megemlíthető még az a nézet is, miszerint a fogyasztók érdekeinek védelme nem önálló jogi tárgy³¹, amihez jómagam is csatlakozom a következők miatt.

A rendszerváltozás előtti jog- és társadalmi rendben nem lehetett a versenytársak érdekeit büntetőjogi védelem alá vonni (mivel verseny sem volt), szükség volt egy objektív, az állampolgárok érdekeihez jobban közelítő s „védelemre szoruló” érdekre: a termék „versenytárs” általi forgalomba hozatala, ha nem megfelelő jelzéssel látták el azt, egyfajta minőségbeli hibát jelentett. Ez arra utal, hogy a megfelelő jelzés használata adott minőségi standardok betartását is jelentette, így a jelzés egyben a termék minőségi megfelelőségét is hordozta. Amennyiben viszont a megfelelő jelzés hiányzott, a minőségi követelménynek való megfelelőség sem volt feltételezhető,

27 17.B.176/2006 Pécsi Városi Bíróság.

28 Varga Zoltán: A gazdasági bűncselekmények. In: Jakucs Tamás (szerk.): A büntető törvénykönyv magyarázata. KJK-Kerszöv, Budapest, 2004, 1074. o.

29 Uo.; Belovics Ervin – Molnár Gábor – Sinku Pál: Büntetőjog. Különös Rész. HVG-ORAC Kiadó, Budapest, 2005, 468. o.

30 Tóth Mihály: i. m. 167. o.

31 Hollán Miklós – Kis Norbert: A magyar büntetőjog tankönyve II. Különös Rész. Magyar Közlöny Lap- és Könyvkiadó, Budapest, 2008, 1116. o.

amiből pedig az következik, hogy a termék forgalmazása alkalmas volt a fogyasztók érdekeinek a sértésére is. A versenytörvény (és a piacgazdaságra való áttérés) által teremtett helyzetben a Btk.-módosítás ezt a vonalat nem engedte el, de tágabb kontextusban jelenik meg az elkövetési tárgy: az összetéveszthető külső jegyekkel bíró árut teszi elkövetési tárggyá, amiből az következik, hogy a fogyasztókkal kapcsolatos védendő jogi tárgy nem lehet más, mint a fogyasztói döntések befolyásmentessége. Az összetéveszthető külső jegyek ugyanis alkalmassá teszik az árut arra, hogy a fogyasztóban téves feltevést (miszerint az áru bír az eredetire jellemző és a fogyasztó által ismert tulajdonságaival) alakítson ki, s így lényegében szándéka ellenére vásárol nem eredeti árut. Ez a jogtárgyfelfogás központi elemének tehát a téves feltevés kialakítását (vagy e lehetőséget) és abból fakadóan a fogyasztó és a vele szemben egyfajta „hatalmi” pozícióban lévő kereskedő (termelő stb.) közötti bizalmi viszony megtörését teszi.

A fogyasztói érdekeket a tényállás sem célkitűzésében, sem pedig gyakorlatában nem védelmezi. De az is megállapítható, hogy *végző soron* a védett jogosultságok (szerzői jogi, iparjogvédelmi) kedvezményezettjeit sem védelmezi (vertikális védelem hiánya), mivel a fogyasztó mások jogsértő cselekményét támogató magatartása ellen nem nyújt védelmet, azaz a fogyasztók általi keresletet (a hamisítványok iránt) nem szorítja vissza. A fogyasztók védelme mint jogi tárgy ebben a kontextusban tehát éppen azért nem jelenik meg, mivel itt a kereskedő és a fogyasztó közötti bizalmi viszony megtörése, a bizalmi viszony híján, fel sem merül. Mind a vásárló, mind az eladó pontosan tudja, hogy amit elad, az nem az adott – másik – cégnek a terméke, az áru csupán annak *szimbolikus javait*³² birtokolja. Nem védelmezhető az a fogyasztó e tényállással, aki a szimbolikus javak megszerzése érdekében lényegében „*konspirál*” a bűncselekmény elkövetőjével. E tényállást azonban – véleményem szerint – nem lehet leszűkíteni, hogy csak azok részesüljenek védelemben, akiknél a téves felismerés kialakítása történik meg, azaz azok a fogyasztók, akik eredetiként (nem hamisítottként stb.) vették meg az árut. Erre azonban nincs is szükség, ugyanis, álláspontom szerint, ha végre elszakadunk attól az örökségtől, hogy e tényállás a fogyasztókat is védelmezi, ilyen esetben – a tényállás körülményeitől függően – csalás vagy fogyasztó meg-

³² A szimbolikus javak fogyasztása, vagy másképpen a szimbolikus fogyasztás tömören azt jelenti, hogy „az vagy, amit birtokolsz”. Vö. Russel Belk: *Studies in the New Consumer Behaviour*. In: Daniel Miller (ed.): *Acknowledging consumption*. Routledge, New York, 1996, pp. 58–95. Erről bővebben Karsai Krisztina – Prónay Szabolcs: *Javak szimbolikus fogyasztása társadalomtudományi megközelítésben*. Kézirat, 2010. Megjelenés alatt.

tévesztése bűncselekményének halmazatban történő megállapításának lehetne helye, mivel e tényállásban a fogyasztói érdekek valóban védelmezett jogi tárgyként jelentkeznek.

Mindezek alapján a tényállás csak horizontálisan, a versenytársak vonatkozásában adja meg a szükséges védelmet. A kérdés csupán az, hogy ez volt-e a jogalkotó szándéka, azaz az, hogy a hamisítás piacát keresleti oldalon nem kívánta korlátozni.

Az e helyütt (is) alkalmazott jogtárgyharmonikus értelmezés³³ módszerével kettős eredményre juthatunk: egyfelől azt kell megállapítani, hogy a tényállás – elemei, jelen értelmezése és alkalmazása alapján – nem védi a fogyasztók érdekeit, a deklarált jogi tárgy nincs összhangban a törvényi tényállással (értelmezési eredmények harmadik változat, lásd korábban). A szimbolikus fogyasztás mint társadalmi jelenség figyelembevétele pedig azt az eredményt hozza, hogy a tényállás nem irányulhat a fogyasztók ellen.

Kétségtelen, hogy a fogyasztókat nem feltétlenül a büntetőjog eszközeivel kell megtanítani arra, hogy hamisítványt vásárolni több szempontból sem érdemes, de a szimbolikus fogyasztás jelenségét és jelentőségét sem szabad lebecsülni. Utóbbi azért lényeges, mert elképzelhető, hogy a jogalkotó éppen az elismert társadalmi jelenség mivolta okán nem teszi jogtárggyá. Ettől még azonban a márkajogosultak érdekeinek sértése és a tényállást megvalósító személyek cselekményének támogatása továbbra is virulni fog. Legalábbis a világ e tájékán.

A bűncselekmény tárgyi súlya

A bűncselekmény tárgyi súlya jelentős, hiszen büntettként kategorizálta a jogalkotó, és háromévi szabadságvesztéssel rendeli büntetni. De vajon mit jelent ez? Mekkora a bűncselekmény tárgyi súlya? Egyfelől a jogtárgyak sértése szempontjából megadható egyfajta „abszolút” tárgyi súly, azaz amennyiben meg tudjuk ragadni, hogy az adott bűncselekmény a védendő társadalmi érdek érvényesülését hogyan befolyásolja, meghatározhatjuk például, hogy a bűncselekmény az érdekek és értékek (konkrét vagy általános) érvényesülésének kizárásával tipikusan jelentős tárgyi súlyt fog képviselni (emberölés). Ez természetesen az adott jogtárgy társadalmi fontosságától is függ, a rang-

³³ Nagy Ferenc: i. m. 71–74., 103–104. o.; Pokol Béla: A jogellenesség és a jogi tárgy mint a büntetőjogi dogmatika kategóriái. *Jogelméleti Szemle*, 2008/4.; Szomora Zsolt: A jogi tárgy funkciói és a jogtárgyharmonikus értelmezés. *Bűnügyi Szemle*, 2009/2., 11. o.

sor elején álló jogi tárgyak esetében – tipikusan – már a veszélyeztetés is jelentős tárgyi súllyal bír. Másfelől megjelenhet a bűncselekmények „relatív” tárgyi súlya is mint orientációs alap, ami nem független a jogalkotó által meghatározott büntetési tételektől (így a szankciók arányosságának kérdésétől), ugyanis – véleményem szerint – egy bűncselekmény „relatív” tárgyi súlyát azzal a módszerrel tudjuk „megmérni”, ha ugyanilyen büntetési tételű bűncselekményekkel (büntettek) egy csoportba helyezzük, s végignézzük, hogy a jogalkotó mely jogtárgyak sértését ítélte hasonló súlyúnak.

Az áru hamis megjelölése bűncselekmény e módszerrel egy társaságba kerül³⁴ – egyebek között – a magzatelhajtás alapesetével [Btk. 169. § (1) bek.]; a súlyos testi sértés alapesetével [Btk. 170. § (2) bek.]; a kényszerítéssel [Btk. 174. §]; a személyi szabadság megsértése alapesetével [Btk. 175. § (1) bek.]; az emberkereskedelem alapesetével [Btk. 175/B. § (1) bek.]; a minősített magánlaksértéssel [Btk. 176. § (2) bek.]; a közúti veszélyeztetéssel [Btk. 186. §]; a tiltott pornográf felvétellel visszaélés alapesetével [Btk. 204. § (1) bek.]; a kitartottsággal [Btk. 206. §]; a hivatali visszaéléssel [Btk. 225. §]; a hivatalos személy elleni erőszak alapesetével [Btk. 229. § (1) bek.]; a hamis vád alapesetével [Btk. 233. § (1) bek.]; a minősített bűnpártolással [Btk. 244. § (2) bek.]; az aktív hivatali vesztegetés alapesetével [Btk. 253. § (1) bek.]; a minősített garázdasággal [Btk. 271. § (2) bek.]; a közokirat-hamisítás alapesetével [Btk. 274. § (1) bek.]; a természetkárosítás alapesetével [Btk. 281. § (1) bek.]; a rossz minőségű termék forgalomba hozatalával [Btk. 292. §]; a piramisjáték szervezésével [Btk. 299/C §]; a minősített adócsalással [Btk. 310. § (2) bek.]; és a lopás, csalás, sikkasztás megfelelő minősített esetével.

Az itt vizsgált bűncselekménynek jelentősebb a tárgyi súlya, mint a fogyasztó megtévesztésének, a szerzői vagy szerzői joghoz kapcsolódó jogok megsértésének, illetve az iparjogvédelmi jogok megsértésének, mivel ezek a bűncselekmények vétségek, és alapesetben két évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendők. Hasonló tárgyi súllyal a jogalkotó értékelésében a minősített esetek (jelentős vagyoni hátrány okozása, illetve üzletszerűség esetén) bírnak.

Véleményem szerint annak a jogalkotói döntésnek, amelynek következtében ez a bűncselekmény az említett bűncselekményekkel azonos tárgyi súlyú, a büntetőeljárásokban is meg kellene jelennie. Nyilvánvalóan nem vezethet helyes következményre a mechanikus összehasonlítás, s minden egyes

³⁴ A Btk. 2010. április 1-jei állapota szerint.

ügy értelemszerűen más-más körülményeket tartalmaz, de önmagában a tény, hogy e jelentős tárgyi súlyú bűncselekmény miatt kiszabott szankciók *korántsem tekinthetők súlyosnak*³⁵, a jogalkotói és a jogalkalmazói értékelés közötti diszcrepanciát bizonyítja. A felsorolt bűncselekmények esetén csak valóban „különleges” esetekben alkalmazzák az enyhítő szakaszt és szabnak ki pénzbüntetést. Mindezek alapján, álláspontom szerint, a jogalkotó számára két lehetőség adódik: vagy elfogadja a szimbolikus fogyasztás tolerálását jelentő jelenlegi tényállást, akkor azonban a büntetési tételt csökkenteni kell, hogy a bűncselekmény tárgyi súlya is közvetítse a jogalkotói értékítéletet. Vagy pedig ezt el nem fogadva olyan lépést tesz, amely megváltoztathatja az enyhe ítélkezési gyakorlatot: felemeli a bűncselekmény büntetési tételét. A jogalkalmazás az enyhe ítélkezési gyakorlatot – talán – könnyebben szigoríthatná, ha a bírák elkezdenének súlyosabb büntetéseket kiszabni.

Szimbolikus fogyasztás a büntetőeljáráásban

A bűncselekmény elkövetésére – úgy tűnik – jelentős társadalmi igény van, és ennek a jelenségnek a lenyomata a büntetőeljárásokban is megjelenik, még hozzá a terhelti védekezések körében. Az elkövetők egy részének az erkölcsi elvetendőség hiánya eleve adott: szinte minden ügyben a „láttam a piacon, hogy van erre kereslet, én is megpróbáltam” típusú védekezésekkel találkozunk.

A hamisítványok olcsóságára és arra a tényre, hogy az áruk hamisított voltát ismerik a vásárlók, a legtöbb vádlott hivatkozott a jegyzőkönyvek szerint.

A hamisítás, illetve a hamisított áruk kereskedelmének tilalmával kapcsolatos tévedésre hivatkozás tipikusan úgy jelentkezik, hogy a cselekmény büntetlenségére (jogszerűségére) a számlával történt „nagykereskedelmi” beszerzés tényéből következtettek: „legálisan vásároltam különböző outletekben”, „számlával vettem, azt hittem, jó termékek”, „katalógusból rendeltem Törökországból”.

A konkrét márka védettségével kapcsolatban is jelentős számban jelenik meg a tévedésre hivatkozás, az elkövetők tehát nem állítják, hogy nem tudtak a cselekmény büntetendőségéről, azt próbálják meg azonban érvényesíte-

³⁵ Az áru hamis megjelölése analizisében a szankciókra vonatkozó eredmények közlésére másutt kerül sor, jelen kutatási keresztmetszethez azonban mindenképpen szükség van a következők megemlítésére: a megvizsgált ügyek 65 százalékában pénzbüntetést szabott ki a bíróság (átlagosan kétféle elkövetések), 17 százalékában próbára bocsátást alkalmazott, míg nyolc százalékában felfüggesztett szabadságvesztést szabott ki (más bűncselekményekkel való valódi anyagi halmazat körében). Az esetek tíz százaléka felmentéssel vagy eljárás-megszüntetéssel végződött.

ni, hogy nem ismerték az adott márkát („nem vagyok járatos a márkák világában”, „nem tudtam, hogy a KEYO híres márka, az ADIDAS, a PUMA, a NIKE márkákat ismerem”, „kereskedő vagyok, nem márkaszakértő”, „az eljárás előtt nem ismertem a PUMA márkát”).

A ténybeli védekezésként tipikus a nagy tételben vásárlásra és annak megszokott rendjére (miszerint nem nézik meg az összes árut egyenként) hivatkozás, valamint megjelent a „nem tudtam, mit jelentenek a jelzések a ruhán” állítás is.

Az általunk megvizsgált ügyek közül négy felmentés vezethető vissza a vádlotti védekezés sikerére: az egyik esetben a vádlott azt állította, hogy tranzitusként hozta be Magyarországra a hamisítványokat, azokat át akarta vinni az országon; illetve az átlátszatlan csomagolással ellátott termékeket (nagy tételben) nem látta sem megvásárláskor, sem piacra szállításkor. A harmadik sikeres védekezés az adott márka nem ismeretére vonatkozott, a negyedik pedig az adott márka védettségével kapcsolatos tévedésre („*a vádlott alaposan következtethetett arra, hogy védjegyoltalom alatt nem álló terméket vásárolt, amelyeket a versenytárs hozzájárulása nélkül szabadon forgalmazhat, figyelemmel a számlára történő vásárlás tényére, a vásárolt farmernadrágok ára, illetve a vásárolt áruk hazai piaci részesedésére [nincs jelen lényegében a Versace farmer] és a Versace termékek hazai bevezettségére.*”³⁶). Véleményem szerint a tranzitutas felmentése nem volt megalapozott, mivel – még ha a magyar kereskedelmi forgalomba nem kívánta is az árut bevinni – a magyar tényállás megvalósulása szempontjából a külföldön történő forgalomba hozatal célzata is releváns. A másik három felmentés vonatkozásában pedig csupán annyit kívánok megjegyezni, hogy – ahogy láttuk – ezek a védekezések mindennaposak, viszont az összes többi esetben mégsem jártak felmentéssel. Sok büntetőügy aktája nem tartalmaz adatokat a védekezésekben foglaltak vizsgálatára, így azok cáfolata hiányzik. Mivel a vádlott meg nem cáfolt védekezése (*in dubio pro reo*) a felmentés alapjául szolgálhat³⁷, felvetődik a kérdés, hogy vajon a vizsgált esetekben miért az elítélés mellett döntött a bíróság.

Konklúziók

Az előzőekben bemutatott problémakörök egy teljes vizsgálat eredményeinek önkényes válogatás szerinti bemutatása, úgy vélem, a felvetett témák

³⁶ B.1877.2003 Szegedi Városi Bíróság.

³⁷ Lásd részletesen: Karsai Krisztina – Katona Tibor: i. m.

mindegyike – a konkrét eljárások tapasztalataival megerősítve – a nem megfelelő jogi megoldás veszélyét hordozza magában. Fontos lenne elkerülnünk e veszélyeket, és megóvnunk az „alkalmazott” büntetőjogot a taposóaknak pusztításától, azaz attól, hogy helytelen vagy nem kellően figyelmes jogértelmezés (és jogalkalmazás) a vádlott büntetőjogi felelősségének alapítását vagy fokozását idézze elő. Ennek érdekében e helyütt talán nem haszontalan összefoglalni az áru hamis megjelölése bűncselekményének analízisekor megállapított eredményeket és javaslatokat.

- a) A Btk. 296. § szerinti bűncselekménynek a fogyasztók védelme *nem* jogi tárgya, ezt a jogtárgyharmonikus értelmezéssel mutattam ki.
- b) Ha az áru hamis megjelölés tényállásába illeszkedő elkövetési tárgy (a hamis áru) ténylegesen rossz minőségű termék, akkor indokolt lehet a valódi halmazat megállapítása a rossz minőségű termék forgalomba hozatalával. Amikor viszont a hamisítvány nagyon gyatra vagy a meghatározott jellegzetes tulajdonságok kivitelezése olyan silány, hogy fel sem merülhet az eredetiség látszata, azaz az összetéveszthetőség nem adott, akkor nincs helye a Btk. 296. § megállapításának. Ilyenkor – az eset körülményeitől függően – felmerülhet a csalás, a rossz minőségű termék forgalomba hozatala, valamint a fogyasztó megtévesztése is.
- c) A versenytárs beleegyezésének hiánya mint tényállási elem nem adekvát, azt de lege ferenda javasolt kiejteni a tényállásból.
- d) A bűncselekmény tárgyi súlya nem adekvát az ítélkezési gyakorlattal, emiatt változtatás indokolt. A dogmatikai szempontok alapján végső soron mindegy, hogy jogalkotás vagy a jogalkalmazás megváltozása idézi-e ezt elő.
- e) De lege lata megalapozottnak tűnik a nagyobb értéket meghaladó elkövetési érték súlyosító körülményként történő figyelembevétele, de lege ferenda azonban minősítő körülményként lenne érdemes szabályozni.
- f) Az áru összetéveszthetőségének kérdése nem szakkérdés, arról a bíróságnak kell véleményt alkotnia az átlagos fogyasztó mércéje alapján.
- g) A hamisított áru értékét minden esetben meg kell állapítani.
- h) A sértett vagy képviselője ne lehessen szakértő/szaktanácsadó, a helytelen gyakorlatot meg kell szüntetni.
- i) A hamis áruk keresletével kapcsolatos büntetőjogi fellépés hiánya, azaz a hamis áru fogyasztása iránti közömbösség („tudom, hogy hamisítványt veszek”, vagy „eleve hamisítványt akartam venni”) generálhatja is a hamis áruk iránti keresletet. Ha pedig ez így van, a büntetőjogi tényállás a jelen értelmezésben (jogtárgyaival együtt) nem alkalmas a védelem ellátására.